

Ірина Слущик,

кандидат біологічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Iryna Sluchyk,

Candidate of Biological Sciences, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
iry nagr@ukr.net

Анастасія Спаська,

кандидат біологічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Anastasiya Spaska,

Candidate of Biological Sciences, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
a_spasskaya@i.ua

УДК 378.147:378.17
ББК 28.1

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ БІОЛОГІЇ

FORMATION OF THE HEALTH PROTECTING COMPETENCE OF FUTURE BIOLOGY TEACHER

Стаття присвячена проблемі формування валеологічної компетенції майбутнього вчителя біології. Здоров'я вихованців в значній мірі залежить від валеологічної культури вчителя. Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя біології це складний конгломерат еколого-валеологічних ціннісних орієнтацій, знань, умінь і навичок. Вивчення валеології має базуватись на знаннях студентами основ анатомії, фізіології, екології людини.

Ключові слова: вчитель біології, валеологічна культура, здоров'язбережувальні компетенції.

The article is devoted to the problem of forming valeological competence of the future teacher of biology. Student's health largely depends on valeological culture of the teacher. Eco-valeological culture of future biology teacher is a complex conglomerate of eco-valeological values, knowledge and skills. Studying valeology for students should be based on the knowledge of the basics of anatomy, physiology, human ecology.

The results of scientific research indicate that the tendency of the students health deterioration has become stable, and during the period of study at school the number of chronic diseases in children increases by 1,5-2 times. Significant rejuvenation of "diseases of the elderly" was noted.

The purpose of the article is to analyze scientific approaches to the problem of formation of healthcare-saving competencies in future teachers of biology and their application in professional activities.

Formation of a responsible attitude towards the health of students largely depends on the valeological culture of the teacher. The valeological competence of the future teacher of biology is a determining factor that enables students to develop valeological knowledge and skills, the ability and desire to organize a healthy lifestyle, control the state of health, create a health-caring environment.

Keywords: biology teacher, valeological culture, health saving competence.

Стаття присвячена проблемі формування валеологічної компетенції у майбутнього вчителя біології. Здоров'я вихованців в значній мірі залежить від валеологічної культури вчителя. Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя біології це складний конгломерат еколого-валеологічних ціннісних орієнтацій, знань, умінь і навичок. Вивчення валеології повинно базуватись на знаннях студентами основ анатомії, фізіології, екології людини.

Ключевые слова: учитель биологии, валеологическая культура, здоровьесохраняющие компетенции.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Важливо, щоб нове покоління було гармонійно розвинутим і, відповідно, здоровим. Збереження і зміцнення його здоров'я повинно стати одним з пріоритетних завдань суспільства. На сучасному етапі розвитку педагогічної теорії та практики дуже важливо вирішити питання підвищення рівня професійної підготовки майбутніх учителів біології. Одне із найважливіших завдань якісної освіти вчителя цієї дисципліни формування в нього еколого-валеологічної культури та готовності до створення здоров'яорієнтованого шкільного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Результати наукових досліджень свідчать про те, що тенденція до погіршення стану здоров'я учнів набула сталого характеру, а кількість дітей, які за час навчання у школі набувають хронічних захворювань, збільшується у 1,5–2 рази. Спостерігається значне омолодження «хвороб похилого віку», підвищення рівня захворюваності на вірусні, кишкові інфекції – грип, сальмонельоз, гепатити, дизентерію. Інвалідизацію дітей спричинюють хвороби нервової, ендокринної систем (вроджені та набуті аномалії), травми, опіки. Зловживання батьками алкоголем, наркотиками, тютюнопалінням створює сприятливі умови для розвитку патології дітей та підлітків [7].

Причинами підвищення рівня захворюваності учнів та студентів дослідники вважають недостатню вмотивованість до здорового способу життя, відсутність необхідних знань про здоров'я, способів його збереження та зміцнення, пріоритет інших цінностей, малорухливий спосіб життя, дидактогенні причини (великі навчальні навантаження, не достатньо позитивний мікроклімат у навчальному закладі) та погіршення екологічної ситуації у навколишньому середовищі [5].

Проблемі виховання культури здоров'я молоді присвячені численні дослідження, зокрема ті, що стосуються питань професійної підготовки педагогічних кадрів (М.Євтух, І.Зязюн, В.Кремень, В.Лозова, І.Прокопенко, В.Радул, С.Сисоєва, Г.Троцько та інші); сучасних підходів до створення здоров'язберігаючого середовища і забезпечення здоров'я молоді (Ю.Бойчук, М.Гончаренко, М.Гриньова, О.Завгородня, Г.Кривошеева, Л.Сущенко, С.Шмалей та інші).

Формування мети статті. Мета статті – проаналізувати наукові підходи щодо проблеми формування у майбутніх учителів біології здоров'язберезувальних компетенцій та їх застосування у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Наукові здобутки та державна стратегія у сфері охорони здоров'я спрямовані на підвищення рівня здоров'я, поліпшення якості життя і збереження генофонду українського народу. Проте ріст захворюваності, інвалідизації та смертності населення свідчать про низький рівень упровадження основних напрямків здорового способу життя, недостатність освітньої та виховної роботи. У навчально-виховному процесі необхідно формувати компетентність студента щодо усіх видів здоров'я, фізичного, психічного, духовного та соціального. Формування відповідального ставлення до здоров'я починається з учителя. Тому підготовка майбутнього вчителя біології і валеології має пріоритетне значення в контексті нової парадигми освіти.

Здоров'язберезувальну компетентність як інтегративна якість особистості включає в себе низку чинників: сукупність знань про людину та її здоров'я; здоровий спосіб життя; мотиви, що мають здоров'язберезувальну спрямованість особистості щодо себе і навколишнього світу, спонукають до провадження здорового способу життя; потреби в засвоєнні способів збереження власного здоров'я, орієнтовані на самопізнання та самореалізацію.

Формування здоров'язберезувальної компетенції майбутніх учителів біології є цілеспрямованим процесом засвоєння студентами сукупності знань про здоров'я як найважливішу цінність життя; набуття умінь аналізувати, оцінювати, контролювати свою активність зі здоров'язбереження і досвіду оздоровчих дій; розвиток особистісних якостей через систему заходів, що враховує найважливіші характеристики освітнього середовища з точки зору його впливу на здоров'я студента [6, с. 5].

Освітнє середовище вищого навчального закладу – це педагогічний чинник, що забезпечує усім суб'єктам освітнього процесу низку можливостей, пов'язаних із задоволенням потреб і трансформацією цих потреб у життєві цінності, та актуалізує процес особистісного саморозвитку студента. Зокрема сучасні технології у процесі підготовки вчителів біології до реалізації здоров'язберезувальних технологій у професійній діяльності є засобом, за допомогою якого реалізується система формування здоров'язберезувальних знань, навичок та вмінь, а також дбайливого ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих [4].

Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя біології – це цілісне інтегроване особистісно-психологічне утворення, складний конгломерат еколого-валеологічних ціннісних орієнтацій, знань, умінь і навичок, які набули особистісного змісту в структурі його професійно-педагогічної свідомості та стали мотивами професійної діяльності, спрямованої на забезпечення екологічнобезпечної та здоров'язберігаючої взаємодії з навколишнім природним і соціальним середовищем [2].

Важливим складником когнітивного компоненту еколого-валеологічної культури є екологія людини та валеологічні знання. Валеологія розглядає фундаментальні закони духовного й фізичного здоров'я як окремої особистості, так і всього людського суспільства на новому етапі його духовно-творчої еволюції; наука, в основу якої покладено перевірену досвідом багатьох століть ідею про те, що завдяки правильній світоорієнтації (визнання нерозривного зв'язку навколишнього середовища і людини) та відповідній поведінці людина спроможна забезпечити собі довге, радісне й активне творче життя. Валеологія синтезує знання про здоров'я людини й особливості її взаємодії з природою та соціумом, які накопичені в таких галузях знань, як філософія, соціологія, психологія, біологія, анатомія і фізіологія людини, прикладна екологія, екологія людини, медицина, етнографія, релігієзнавство, культура, та інших суміжних галузях. У практично-прикладному аспекті валеологія становить собою цілісний комплекс профілактично-оздоровчих знань про структуру і функціонування людського організму та його природні захисні механізми [1].

Вивчення валеології студентами базується на знаннях основ анатомії і фізіології людини, вікових особливостей організму людини, екології людини. Вивчення курсу валеології виконує такі функції:

- гностично-дослідницьку – забезпечувати накопичення знань для формування студентом власного валеологічного обґрунтування освітнього маршруту та індивідуальної програми здорового способу життя;
- компенсаторну – заповнити прогалини базової освіти випускників загальноосвітніх шкіл щодо збереження та зміцнення власного здоров'я;
- прогностичну – запобігати негативним проявам поведінки студентів з урахуванням їхніх вікових особливостей.

Ціннісне ставлення студентів вищих навчальних закладів до свого здоров'я визначається низкою критеріїв: сформованістю знань і уявлень про здоров'я як цінність, позитивною активністю щодо провадження здорового способу життя, усвідомленим ставленням до здоров'я, сформованістю умінь та навичок щодо зміцнення і збереження здоров'я, що сприяє позитивній зміні поведінки на тривалий час. Здоров'язберігаюча компетентність – інтегральна, динамічна риса особистості, що проявляється у здатності організувати здоровий спосіб життя і регулювати здоров'язберігаючу діяльність [8, с. 18].

Програма з валеології розрахована на аудиторну (лекційні та семінарські заняття) та позааудиторну роботу, побудована за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах. Лекційний курс передбачає отримання студентами основних знань, на лабораторних заняттях – засвоєння практичних умінь та навичок відповідно до вимог, що встановлюються освітньо-кваліфікаційною характеристикою Державного стандарту педагогічної освіти [3].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Формування в учнів відповідального ставлення до здоров'я значною мірою залежить від валеологічної культури вчителя. Валеологічна компетентність майбутнього вчителя біології є визначальним фактором, що дає можливість розвивати в учнів валеологічні знання і навички, вміння і бажання організувати здоровий спосіб життя, контролювати самопочуття і стан свого здоров'я, створювати навколо себе здоров'язберігаюче середовище.

1. Бойчук Ю. Д. Теоретико-методичні основи формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Харків, 2010. – 44 с.
2. Бойчук Ю. Д. Екологія людини: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М.С.Гончаренко, Ю.Д.Бойчук; за ред. Н.В.Кочубей. – [2-ге вид., випр. і допов.]. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 391 с.
3. Вікова фізіологія і валеологія. Лабораторний практикум / За ред. П.Д.Плахтія: навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський: п.п. Мошак М.І., 2005. – 208 с.
4. Дяченко-Богун М.М. Використання інтернет-технологій при підготовці майбутніх учителів біології до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності / М.М.Дяченко-Богун // Духовність особистості: методологія, теорія і практика, 2015. №5 (68). С. 24-30.
5. Кочерга Є.В. Дослідження проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя у вітчизняній педагогічній науці / Є.В.Кочерга // Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія: Валеологія: сучасність і майбутнє (Теорія та методика навчання фізичної культури та основам здоров'я): зб. наук. пр. – Х.: ХНУ ім.В.Н.Каразіна, 2016. – № 99. – Вип.20. – С. 56.
6. Миронюк Т.М. Формування здоров'язбережувальної компетенції майбутніх учителів біології засобами новітніх технологій в умовах освітнього середовища вищого навчального закладу: Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук.: 13.00.04./ Т.М.Миронюк: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. – Умань, 2017. 20 с.
7. Омельченко С. О. Валеонасичений здоров'язберігаючий простір: метод. посібн. / С.О.Омельченко. – Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2006. – 160 с.
8. Соколенко О.І. Формування ціннісного ставлення студентів вищих педагогічних навчальних закладів до свого здоров'я: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04/ О.І.Соколенко: Луганський національний ун-тет ім.Т.Шевченка. – Луганськ, 2008. – 20 с.

Reference

1. Boychuk Y. D. Theoretical and methodological foundations in formation of the ecological and valeological culture of the future teacher: Dissertation thesis abstract. Doctor's degree of Ped. Sci.: 13.00.04 "Theory and Methods of Professional Education". Kharkiv, 2010. 44 p.
2. Boychuk Y.D. Human Ecology: [Study book for higher educational establishments] / M.S. Goncharenko, Y.D. Boychuk; editor in chief N.V. Kochubei. [2nd edition]. Sumy: VTD "University Book", 2008. 391 p.
3. Age physiology and valeology. Laboratory Workshop / Ed. Plakhtiy P.D. : Educational manual. Kamyanets-Podilsky: P.A. Moshak MI, 2005. 208 p.
4. Dyachenko-Bogun M.M. Use of Internet technologies in the preparation of future biology teachers to implement health-saving technologies in their professional activities /M.M. Diachenko Bogun // Spirituality of Personality: Methodology, Theory and Practice, 2015. №5 (68) . P. 24-30.
5. Kocherga Y.V. Investigation of the problem of formation of health-saving competence of the future teacher in the native pedagogical science / E.V.Kcherga // Bulletin of Kharkiv National University named after V.N.Karazin. Series: Valeology: Contemporary and Future (Theory and Methods of Teaching Physical Culture and Basics of Health). - Kh. KhNU n.a. V. N. Karazin, 2016. No. 99. – 20 Edition.
6. Myroniuk T.M. Formation of healthcare-saving competence of future teachers of biology by the means of latest technologies in the educational environment of a higher educational establishment: Dissertation thesis abstract. Candidate of Ped Sci.: 13.00.04./ T.M Mironyuk: Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychnya. Uman, 2017. 20 p.
7. Omelchenko S.O. Valeologically enriched health-preserving space: study manual / S. O. Omelchenko. Slavyansk: SDPU Publishing Center, 2006. - 160 p.
8. Sokolenko O.I. Formation of the valuable position of higher pedagogical educational institutions students to their health: Dissertation thesis abstract. Candidate of Ped Sci.: 13.00.04 / O.I. Sokolenko: Luhansk National University. n. a. T. Shevchenko. Lugansk, 2008. 20 p.